

2020 – ANUL IORGA, ANUL SĂMĂNĂTORIȘTILOR (XXIII):

Nimeni nu lipsește de la școală! - meșterii de scrisoare frumoasă și de zugrăveală
- Săliștea, mărgăritarul românesc al Ardealului!

Nimic nu întrece însă Săliștea!

Bogăția și cultura stau însă și ele alături cu acest dumnezeiesc dar al frumuseții!
Nimeni nu lipsește de la școală, și toată lumea cetește bine ...

Săliștencele sînt vestite în tot Ardealul ...

Orlatul a fost un sat grăniceresc!

Toate sînt aici așa de românești ...
încît abia te simți în țară străină

Mult mai țerănesc și mai romantic e Gura-Rîului!

Viața nu e bună, nici rea, e ceia ce este!

șagunism - tribunism - sămănătorism

prin cultură un organism social

Cugetarea „Viața nu e bună, nici rea, e ceia ce este”, poate explica modul de conviețuire a comunităților din Transilvania. Nicolae Iorga a descoperit Transilvania și traiul românilor, descriind-o în tablouri vii, în lucrarea „Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească” (1906): «Cum vii din spre cetate, ai în drum, îmbinate ca doi struguri pe aceeași ramură: **Orlatul și Gura-Rîului**, la dreapta, după o modilcă de pădure mărgenită cu măcieși și Săcelul, Valea, Cacova și Sibiielul, iar tocmai la capăt, porumbrile ce cresc în umbra stejariilor tineri, ca o cunună vrednică pentru toate celelalte, **Săliștea, mărgăritarul românesc al Ardealului. Orlatul a fost un sat grăniceresc.** De-a lungul uliții din mijloc, vrednică de un târg, se întind și astăzi, lângă marea biserică zidită, locuințele de piatră ale ostașilor români cari în veacul al XVIII-lea, și până departe în cel trecut, păziau hotarul. Grănicerii de legea unită, ocrotită de împăratul, cu ofițeri români și obișnuință de limbă românească până și în scriptele lor, au domnit atîția ani peste vechiul sat ciobănesc. Astăzi așezămîntul lor s’a desființat: abia cîte o patrulă din oastea nouă vine de păzește clădirile încăpătoare, cu ochi mari de fereastră și coperișuri de țigla înalte, iar vara familii sibieni își află liniștea, răcoarea, întremarea în acest colț frumos de Romînime.

Mult mai țerănesc și mai romantic e Gura-Rîului, așezat și ceva mai sus, către muntele nostru. Rîul, care e același cu **Țibinul Sașilor**, cu acel rîu al Săbiului ce a dat numele cetății, se joacă ’n rîpă pe pietricelele albiei sale răsfățate. Case cu înfățișarea săsească întru toate se înșiră de-a lungul îngustelor uliți pietruite. În mijloc, marea biserică mai nouă a neuniților stăpînește, lângă o

minunată școală, pe când ceva mai în sus se gârbovește pe un dîmb de dărîmături bisericuța cea veche, care e acum a uniților, cu hramul Sf. Paraschive. Oamenii o cred înălțată în 1200, și de fapt multe clădiri bătrîne trebuie să se fi risipit pentru a face dîmbul de piatră pe care se ridică astăzi întunecatul lăcaș umed, cu miros de trecut. Toate sînt aici așa de românești, încît abia te simți în țară străină. Primăria e intitulată întâiu pe limba noastră, și, cînd am venit, tocmai se striga în românește o vînzare de un crainic, - un strigaș, se zicea odată pe aici, - suit pe o căruță plină de toate uneltele și cioveiele și răsunînd din bucățile de fier vechiu grămădite într'însa. Și inima-ți crește cînd în biserica cea mare, cu unele icoane de prin 1760 și o **catapiteasmă luată din capela dărîmată a Grecilor din Sibiu**, vezi marea mulțime, frumoasă, plină de cuviință și de evlavie care umple tot cuprinsul cel larg cu albele cojoace de păstori, cu fachioalele ștregărești și catrințele, **cretințele** negre vărgate în lat cu suptiri dungii roșii, ale femeilor. Priveliștea amintește pe aceia din cele mai bune sate bucovinene. **Nimic nu întrece însă Săliștea.** În vederea munților hotarului, supt culmea împădurită a Netedului, cu primblările multe și dulci și ținta răcoritoare a izvorului de apă bună, ea răsfire în toate părțile ulițe și ulicioare întortochiate, cu livezi adînci și mari case gospodărești. Porțile de lemn săpat, care n'au însă nici-odată frumuseța gingașă a celor din Gorj, încadrează Dumineca și serbătorile chipuri suptiri, albe, de bătrîni și bătrîne ca din vremurile patriarhilor: cîte unul din acești vechi gospodari și «**economi de vite**» are mai multă avere decît cutare care-și primbla la șoseaua din București caii focoși și cupeaua cu blazon, dar, cît despre aceasta, el nu-și părăsește pînă la moarte frumosul port sprinten al păstorului ce a fost în tinereța lui. După această bătrînească priveliște a porților mai că-ți vine a crede că în mîndra și marea Săliște nu sînt flăcăi și fete. Dar îi afli la un loc zburdînd de sănătate și voie bună în cele mai strălucite porturi, cu catrințele negre pe care lunecă gingaș firele de aur, la «**pavilionul**» danțurilor, lîngă rîu.

Acolo se întind horele în care flutură fachioale și mîneci albe, pe cînd flăcăii cu floarea'n piept scutură scîndurile de tot praful din ele, la cîntecul, prelungit duios sau aprins sălbatec, al Țiganilor. Ca o pată de **modernizare**, venită mai mult din legăturile cu România, se văd unele haine nemțești la cîțiva feciori cari cer mai bucuros și aici acasă valțuri și cadriluri. Cea mai aleasă frumuseță românească se desfășură la lumina clară a muntelui. **Săliștencele sînt vestite în tot Ardealul**, și Săliștenii sînt de aceeași părere ca și străinii: nunțile se fac de cu vreme, și la danț vezi une ori codane abia răsărite care mîne vor fi mirese. **Bogăția și cultura stau însă și ele alături cu acest dumnezeiesc dar al frumuseții.** Banca din Săliște, cu un local cum nu se poate mai bun și larg, e un solid și înfloritor așezămînt, care se deosebește de celelalte prin aceia că-și dă tot venitul pentru școală. Școala aceasta are trei învățători, dintre cari unul dirige și corul, care e printre cele mai bune ale satelor din Ardeal. Directorul, un om de ispravă, e și unul din cei mai mari improvizați umoriști pe cari i-am auzit vre-odată, și e păcat că nu încearcă să și scrie. **Nimeni nu lipsește de la școală, și toată lumea cetește bine.**

Biserica cea mare e numai din 1784, dar ea e vrednică de trecutul și de prezentul Săliștei. E făcută în cruce după felul bisericilor muntene din vremea Brîncoveanului, dar brîul o taie numai sus, așa încît firidele de jos, rătunzite, sunt foarte mari, pe cînd cele de sus sînt numai cadre pătrate, mărunte pentru icoane. Coloarea sălișteană se vede din îngrijirea cu care de-asupra fiecărei icoane de acestea se scrie în frumoasă scriptură cirilică numele aceluia care e ctitorul ei, - frumoase

nume de țerani. Pe bolta turnului săsesc greoiu, alipit la biserică, cîntarea din «**tîmpane și horă**» e ilustrată printr'o horă românească, cu lăutari în tot avîntul arcușelor suptîri. Tot așa e și bisericuța din Netedul, cu cimitirul răsfirat, ale cărui cruci, albastre, roșii, săpate bogat în fel de chipuri, par niște flori uriașe de lumînărele sau de busuioc.

Din loc în loc, se văd **icoane supt coviltire de zid, ca niște fîntîni de drumul mare**. Și undeva în capăt, într'un fund de livadă, descoperi abia vechea biserică mărunțică, acum o capelă unită, unde am apucat încă la 1900 pe cel din urmă preot, îmbrăcat țerănește în această reședință de protopopie neunită, cu protopopul doctor în teologie de la Iena. Afară de biserică cea mare, Săliștea mai are două, în sus către munte. Una a fost zidită dăunăzi, într'o neașteptată și uricioasă formă gotică, cealaltă e în calea spre pădure, la Gruiu. Aici erau odată de jur împrejur copacii sălbateci, și unde se văd ruine (...) stăteau pe atunci călugării, **meșterii de scrisoare frumoasă și de zugrăveală**. Ei au format pictori cari au lăsat acest meșteșug urmașilor lor, și până astăzi două fete care trăiesc singuratec fac cu sîrguință și evlavie aceleași icoane de sfinți pe care le făcuseră, atîția ani de zile, părintele lor. Biserica unită e astăzi pustie, și porțița bătută în cuie taie drumul la dînsa, pe cînd gardurile de lemn se apleacă tot mai mult în terna nestatornică a cimitirului cu crucile căzute. Uniți se poate zice că nici nu mai sînt aice, iar neuniții țin cu multă iubire la legea strămoșească. Comuna se îngrijește foarte bine de biserici, și celei mari i-a dăruit de curînd frumoasele strane de stejar vechiu, luate la dărmare din capela bogată a Grecilor din Sibiu, al cărui «fruntariu» sau catapiteasmă a călătorit la Gura-Rîului. Aici nu mai e ca în satele Făgărașului (...), cu icoanele buboase de ceară, cu bucățile de lumînări zvîrlite printre prescurile uscate, cu icoane sparte și foi de cărți mucedate și tot felul de sfărîmături și de zdrențe grămădite prin colțuri de întunec pe care de mulți ani nu le-a cercetat nici-o mătură profană. Mormintele sînt nu se poate mai bine ținute, și e o adevărată plăcere duiosă să vezi cum în serile de sărbătoare și chiar în celelalte lumina se aprinde în felinare la capătul unor morminte înflorite, care sînt uneori foarte vechi, ca un dar de puțină bucurie pentru aceia la cari nu se mai coboară acum altă rază decît a iubirii îngrijitoare».

(va urma)

Marius HALMAGHI

Sursa online:

<https://www.tribuna.ro/stiri/cultura/2020-anul-iorga-anul-samanatoristilor-xxiii-nimeni-nu-lipseste-de-la-scoala-mesterii-de-scrisoare-frumoasa-si-de-zugraveala-salitea-margaritarul-romanesc-al-ardealului-152437.html>

În: *Tribuna*, 09 iunie 2020